

LA BARCELONA ESGRAFIADA

Ruta per una part de les
façanes amb esgrafiats del
Barri Gòtic

Novembre 2024

Publicació realitzada per a l'ús exclusiu dels participants a les activitats organitzades per l'entitat per als seus socis.

Recopilació de textos, selecció d'imatges, mapes, descripcions, presentació i maquetació: **Josep M. Jerez i Amat.**

ASSOCIACIÓ EXCURSIONISTA D'ETNOGRAFIA
i FOLKLORE

Avinyó, 19, pral.- 08002 Barcelona
infoaeef@ono.com.- Tel. 623 422 942
NIF: G – 58125725

ÍNDEX

01. Rambla 110	04
02. Carrer d'en Roca, 25	05
03. Casa del Gremi de Revenedors, plaça del Pi i c. de Petrixol	06
04. Cas Bruno Cuadros “dels Paraigues”	08
05. Casa Francesc Pau al carrer de la Boqueria, 8 i Aroles, 1	09
06. Casa Martí Puig carrer Boqueria, 12	10
07. Casa dels Banys Nous, c. Boqueria 47 i carrer Banys Nous	12
08. Impremta Cormellas carrer del Call, 14	14
09. Col·legi d'Arquitectes, Plaça Nova	15
10. Casa del Portal de l'Àngel, 1	16
11. Font de Santa Anna, Portal de l'Àngel	18
12. Quatre Gats carrer Montsió, 3	19
13. Carrer Comtal, 14-16	20
14. Carrer Estruc	21
15. Casa del Gremi dels Velers, Via Laietana, 50	22
16. Palau de la Música, Petit Palau, c. de Sant Pere Més Alt, 3	24
17. Casa Felip Colldefors, Via Laietana, 12	25
18. Gup Escolar Baixeres, Via Laietana, 11	26
19. Casa dels Quatre Rius, carrer Avinyó 30	27
20. Casa dels Quatre Rius, pl. George Orwell	28

ELS ESGRAFIATS

Hi ha qui defineix els esgrafiats com el “tatuatge” de les façanes, la diferència amb els tatuatges que es fan els humans és, a part de la tècnica, dels materials i del procés, que aquests tatuatges, els esgrafiats, es poden eliminar i els dels humans pràcticament no.

L'esgrafiats és una de les tècniques més originals i vistoses utilitzades per embellir el revestiment mural de parets exteriors i interiors dels edificis, a còpia de preparar incisions de motius ornamentals sobre una capa superficial d'estuc.

L'esgrafiats inclou tres disciplines artístiques: l'arquitectura, que és la base on s'aplica; el concepte de la bidimensionalitat, com en la pintura, i el treball en relleu, com en l'escultura.

El bressol d'aquesta tècnica es troba a la Florència del segle XV, i van ser els estucadors italians els que la van fer arribar a Catalunya, especialment a Barcelona, a partir del segle XVII.

Tot i això, no va ser fins a finals del segle XVIII que van aparèixer els principals esgrafiats, anomenats setcentistes. A la ciutat hi ha molts barris on se'n poden trobar, però hi destaquen sobretot Ciutat Vella, com el barri antic, i l'Eixample, com la ciutat moderna. També hi ha esgrafiats a Gràcia, Sants, el Poble-sec i Sarrià, entre d'altres.

L'esgrafiats va ser un art que va tenir el seu apogeu a Barcelona entre el 1765 i el 1810. L'esgrafiats és a mig camí entre la pintura i l'escultura.

Els esgrafiats que maquillen les façanes de la ciutat molt més que en cap altra capital europea i amb una tècnica singularment barcelonina.

Només els descobrireu si sou dels que alceu la vista quan passegeu pels carrers de Barcelona. I, si us hi fixeu bé, veureu un paisatge urbà ple de color. Tot un regal per a la vista.

En verd, en blau, en rosa o groc, podeu anar identificant els esgrafiats que maquillen les façanes de la ciutat, especialment a Ciutat Vella i a l'Eixample, però també en altres barris de la ciutat.

Aquest revestiment mural té elements visuals d'un gran valor artístic i bellesa singular

Portada:

Imatge de l'esgrafiats situat a la façana del que fou la Impremta Cormellas situada al carrer del Call, 14.

01.- Rambla 110

Edifici entre mitgeres del segle XVIII amb balcons a un costat i finestres a l'altre, excepte als dos primers pisos, on el balcó és doble.

La façana destaca pels seus esgrafiats amb imatges de nens, bustos, ocells, garlandes i cortinatges.

Al pis superior, hi ha escrit el lema "ara som quatre", escrit així. Aquest pis, una ampliació del segle XIX, ha estat atribuït a l'arquitecte Josep Buixareu Gallart.

02.- carrer d'en Roca 25

A la façana d'aquest edifici en el carrer d'en Roca es repeteix la temàtica dels esgrafiats i hi figura la data de 1784.

03.- Casa Gremi de Revenedors Pl. del Pi

La data de construcció (1685) apareix al medalló als peus de la imatge de Sant Miquel. L'escultura és moderna (1957) i substitueix la que degué desaparèixer durant la Guerra Civil espanyola.

La façana principal forma una composició simètrica d'obertures amb dos eixos de balconeres que ressalten la part central on s'ubica una fornícula amb la figura del patró del gremi; Sant Miquel, flanquejada per semicolumnes i entaulament amb frontó.

El 1781 s'hi va fer una profunda restauració, i és quan probablement es van ornamentar les façanes amb els **esgrafiats**, que probablement són uns dels més antics de la ciutat.

L'element més expressiu de la façana són els esgrafiats, que s'estructuren per plantes, separades per divisòries, i representen figures d'àngels sobre núvols, garlandes florals envoltant imatges d'instruments musicals i en la part central, a sobre del frontó, un túmul honorífic.

A la façana del carrer Petritxol, hi ha una auca catalana en un panell de rajoles esmaltades: **l'auca del senyor Esteve**.

04.- Casa Bruno Cuadros “dels Paraigües” pl. Boqueria

Totes les façanes presenten la totalitat dels seus acabats en revestits amb morters i estucs. Encara que es tracta d'un edifici a cavall entre l'eclecticisme i el modernisme, s'ha volgut trobar referències a l'arquitectura de l'antic Egipte i són evidents les referències a l'arquitectura tradicional nipona.

Cap al 1790-1791, el pintor Manuel Tramulles va bastir la seva casa en aquest indret, on abans hi havia hagut l'edifici d'oficines de la foneria de canons, i ell mateix en decorà la façana. El 1858, el comerciant Bru Cuadros i Vidal, natural de Biosca (Segarra), va fer reconstruir de nova planta l'edifici, on tenia una botiga de paraigües, ombrel·les, ventalls i mantons.

La decoració de les façanes de tipus orientalista fou dictada pel mateix propietari, atenent-se no només a les noves corrents orientalistes, sinó al fet que molts dels objectes i accessoris que es venien a la botiga eren importats del Japó.

05.- Casa Francesc Pau al carrer de la Boqueria, 8 i Aroles,1

Va ser construïda el 1786 per l'apotecari Francesc Pau i Claret. És un edifici en cantonada, de planta baixa i quatre pisos, amb arcs rebaixats a la planta baixa i la cantonera arrodonida. Els balcons mostren a la llosana la típica ceràmica de cartabó, verda i blanca.

Són remarcables els **esgrafiats** que decoren les dues façanes, amb elements florals, garlandes i al·legories de les quatre estacions. Ramon Nonat Comas assenyala Manuel Tramulles com l'autor d'aquests esgrafiats.

06.- Casa Francesc Martí Puig c. Boqueria, 12

Edifici del segle XVIII reformat entre els anys 1898 i 1899 per Josep Puig i Cadafalch. En la façana, ricament ornamentada amb esgrafiats, motllures i relleus esculpits, hi van treballar Manuel Ballarín (forja), Joan Paradís (esgrafiats) i Eusebi Arnau (escultura). Destaca especialment la porta, amb un arc interior lobulat i un joc d'arquivoltes voltades de fullatge. Les nervadures dels brancals s'ornamenten amb capitells on hi ha esculpits uns bustos d'home i dona vestits de l'època, probablement el senyor Martí i la seva esposa.

Edifici del segle XVIII sobre parcel·la molt profunda de planta baixa i tres pisos en cantonada. Al 1898-99 l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch reformà la façana en una línia modernista de caire neogòtic que es manifesta sobretot en el portal de planta baixa de perfil interior lobulat, exteriorment envoltat de fullatge com el seu pinacle i amb capitells que representen sengles caps de cavaller i dama del segle XIX (que se suposa representen el Sr. i la Sra. Martí) i emmarcat per una motllura esglaonada que conté al seu interior un relleu ceràmic que reproduïx flors.

La reforma afectà les obertures de les dues primeres plantes i recobrí el conjunt amb un esgrafiat de temàtica floral.

Es conserven, però, els emmarcaments de pedra de les plantes superiors, els carreus també de pedra de la cantonada i l'arc rebaixat motllurat i amb diversos relleus de tipus geomètric, igual que la façana del carrer Quintana.

Cal destacar el gran ràfec ceràmic que no es modificà amb la reforma esmentada.

07.- Casa dels Banys Nous, c. Boqueria/c. Banys Nous

En aquest indret hi hagueren uns banys públics medievals, fundats el 1160 com a regalia del Comte de Barcelona i utilitzats per cristians, jueus i musulmans almenys fins a finals del segle xv. Després d'haver tingut altres usos, com ara estable o magatzem, foren enderrocats definitivament el 1834.

Es tracta d'un immoble de planta baixa i cinc pisos. La primera planta, d'una alçada molt elevada, dona a pas als altres pisos, que són d'alçada menor i homogènia entre ells. La façana del carrer dels Banys Nous compta amb un seguit de balcons estrets de forja molt senzilla en tots els seus finestrals, mentre que a la banda del carrer de la Boqueria, es detecten els balcons a banda i banda d'un doble filera de finestres més petites, que s'han de correspondre amb l'escala.

El seu tret més remarcable són els **esgrafiats** de motius florals combinats amb garlandes de coloració blanquinosa que cobreixen la totalitat de les dues façanes, sobre un fons general de color de tendència rosàcia. Aquests, d'estil Lluís XV, foren projectats per l'escenògraf i pintor Francesc Soler i Rovirosa durant el darrer terç del segle xix i duen la data de 1716 a la llinda dels dos balcons més propers a la cantonada.

08 Impremta Cormellas Call, 14

Pel que fa a la façana, a excepció del nivell de planta baixa la resta de pisos es troben revestits amb morter i ornats amb esgrafiats bicolors.

Les obertures dels altres tres pisos presenten una obertura a cada planta, presentant dimensions decreixents pis rere pis. A la primera planta hi ha un balcó amb voladís tancat per una barana de ferro forjat amb barrots simples i helicoidals. A la segona planta el balcó no sobresurt de la façana i està tancat amb barrots helicoidals mentre que a l'última planta hi ha una finestra. Les tres obertures resten emmarcades per l'esgrafi a manera d'orla decorativa.

La resta dels esgrafiats són l'element més rellevant de la façana, amb imatges figurades que representen temes de llibres i llibreries i, en concret, commemoren l'edició de La Metamorfosi d'Ovidi.

09 Col·legi d'Arquitectes, pl. Nova

Pablo Picasso fou l'autor dels esgrafiats de la façana de la nova seu col·legial.

Picasso, amic de Busquets, va acceptar la proposta de l'arquitecte de realitzar els dibuixos per als frisos que presidirien la façana del COAC. El propi pintor va triar la tècnica de l'esgrafi al doll de sorra, que havia estat utilitzada per primer cop a l'edifici del Govern a Oslo (Noruega).

Es tracta de tres escenes diferents, una per a cada façana: el fris dels Infants, o de la sardana, a la façana del carrer dels Arcs, el fris dels Gegants del Corpus, a la façana de la plaça Nova i el fris de la Senyera o dels Cors de Clavé, a la façana del carrer Capellans.

10.- Casa Portal de l'Àngel, 1

Enllaça amb el carrer Portaferrissa, és un edifici del segle XIX que passa desapercebut, però que amaga un vestíbul modernista de gran interès. Va ser projectat per l'arquitecte Juli M. Fossas Martínez l'any 1907.

L'element més característic és l'arc rampant que dona accés a l'escala, dins de la qual s'encaixa la garita del porter, flanquejada per una columna salomònica amb capitell arbori. Tot el disseny ornamental, a base de relleus i esgrafiats de guix, és plenament modernista.

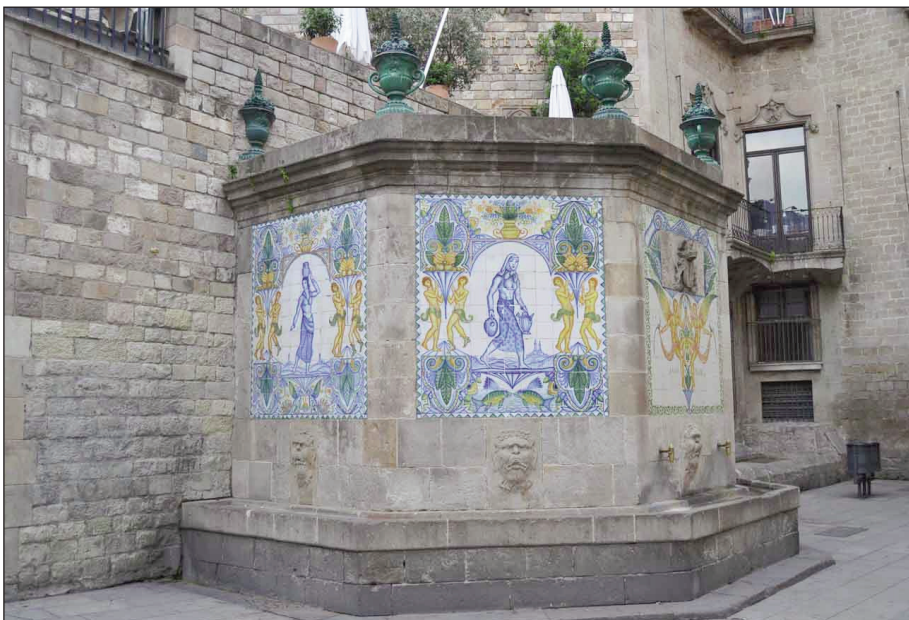

11.- Font de Santa Anna, Portal de l'Àngel

És la font conservada més antiga de Barcelona, construïda el 1356, conjuntament amb l'abeurador que hi ha al costat, ja que era un dels indrets d'on sortien, i arribaven cavalls i mules, camí al portal de l'Àngel, i d'allà cap a Gràcia i d'altres indrets.

L'aspecte que tenia inicialment ens és del tot desconegut, ja que la forma poligonal actual és deguda a unes reformes del segle XIX. Se sap, però, que era una font modesta, de menors proporcions, "de perímetre rectangular i amb tres aixetes o sortidors"

L'any 1917 l'Ajuntament de Barcelona va decidir de reformar-la de nou, afegint els plafons de ceràmica i els gerros que coronen la part superior de la font d'estil noucentista.

12.- Quatre Gats carrer Montsió, 3

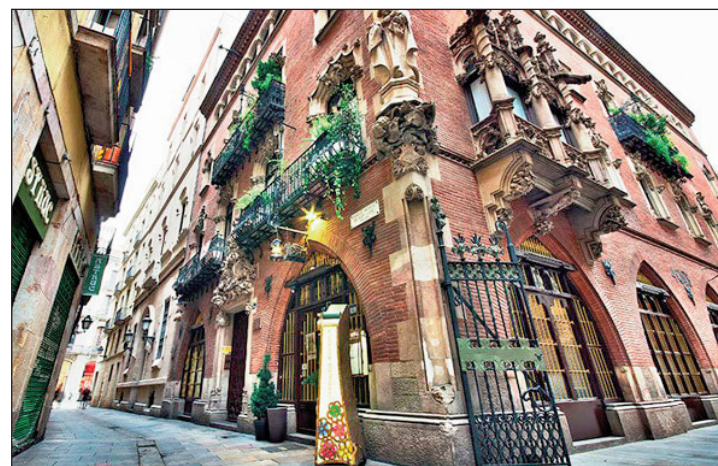
El 1897 va ser l'any que Pere Romeu i els pintors Santiago Rusiñol, Ramon Casas i Miquel Utrillo van obrir el 4 Gats als baixos de la Casa Martí del carrer Montsió. Fou creat a imatge i semblança del cabaret "Le Chat Noir" de París en plena efervescència del modernisme.

L'origen del nom 4 Gats sorgí quan Miquel Utrillo i Pere Romeu estaven donant forma a l'obertura del restaurant i hi comentaven als seus coneguts. La resposta més repetida va ser "Sereu quatre gats!"

El 4 Gats es va convertir en un punt de reunió del talent cultural d'aquells temps i centre ideològic de l'avantguarda artística barcelonesa. Però no tot era pensament i tal com deia Santiago Rusiñol, l'essencial de la vida és "l'aliment de l'esperit" que Pere Romeu reflectia al menjar que preparava, seient després amb els clients per dinamitzar tertúlies en les quals "s'arranjava el món" i amb la participació de personatges il·lustres com Gaudí, Joaquim Mir, Isidre Nonell, Ricard Canals, Adolf Mas, Manolo Hugué, Isaac Albériz, Enric Granados, Lluís Millet o Ricard Opisso entre d'altres.

A aquestes tertúlies també hi assitia un jove de 17 anys que acabava d'instal·lar-se a la ciutat, el nom del qual era Pablo Picasso, qui el 1899 va fer la seva primera exposició individual de pintura al 4 Gats i també creà la imatge de la carta.

La febre cultural que es va projectar des del restaurant no es va limitar a dibuixos i pintura, revistes com Pèl i Ploma o la pròpia Quatre Gats, sinó que es van veure complementades amb les representacions l'obres xineses tan de moda al París de l'època.

13.- Carrer Comtal, 14

Conjunt de dos edificis del segle XVIII amb les façanes unificades. La planta baixa s'obre amb uns portals d'arc escarser.

El primer pis es decora amb un encintat imitant carreus i uns relleus esculpits a les llindes de les finestres amb la Mare de Déu i sant Cristòfol. La resta de la façana mostra esgrafiats barrocs a base de gerros i garlandes.

14.- Carrer d'Estruc

El carrer més misteriós i amb més “malastrugança”. La memòria del bruixot Astruc Sacanera està escrita a les parets del carrer on va viure. D'aquí provenen expressions com malastrugança.

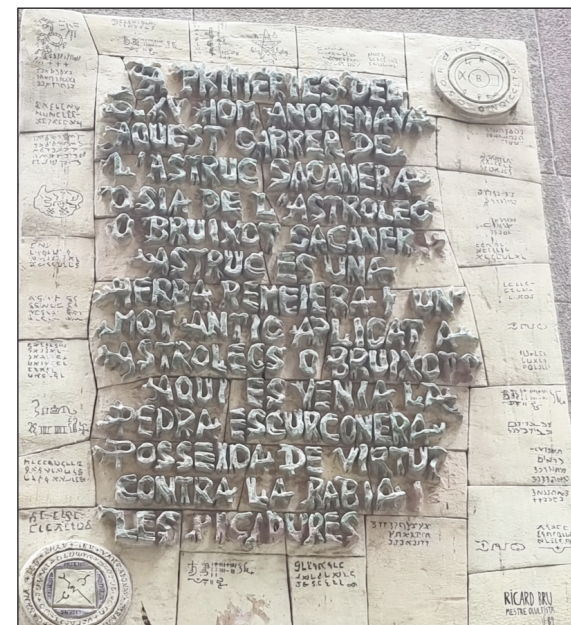
La memòria d'aquest bruixot de Barcelona està escrita a les parets del carrer que porta el seu nom. Un carrer, però força desconegut i, sobretot, màgic i misteriós.

El carrer d'Estruc està documentat des del segle XIV, aleshores amb el nom de n'Astruc, mot derivat d'"astrum", sortós, d'on surt la paraula astrugança, emprada en els mots “bonastrugança” o “malastrugança”.

Fa uns anys, l'hipnòleg Ricard Bru va impulsar la col·locació, al principi i al final del carrer, de dues plaques que expliquen que en aquest lloc, al segle XV, hi va viure un mag, un bruixot, un astròleg, anomenat l'Astruc Sacanera.

Al número 2 d'aquest carrer hi ha una altra placa que recorda que en aquest edifici s'hi feia i es venia la pedra escurçonera, una pedra feta a partir d'un os de la serp i que es considerava l'antídot contra les picades d'escurçó.

Al número 14 del carrer d'Estruc, encara hi ha uns esgrafiats molt misteriosos, amb calaveres i éssers fantàstics, dels quals se sap ben poca cosa. També hi ha una numeració dels portals paral·lela a l'oficial. Són nombres amb anotacions cabalístiques. Segons la llegenda, si es lleixen tots, s'obté la bonastrugança.

15.- Casa del Gremi de Velers, Via Laietana, 50

Fou construïda entre 1758 i 1763 com a seu de la Confraria de teixidors de seda o «velers», sota l'advocació de la Mare de Déu dels Àngels. Des del 1834 és la seu del Col·legi de l'Art Major de la Seda de Barcelona, i des de juny del 2023, també de la Fundació Congrés de Cultura Catalana.

D'una gran sobrietat estructural, és una de les obres més notables de la Barcelona del segle XVIII, per la qualitat de la seva decoració exterior, principalment els esgrafiats i també per la imatge de la Mare de Déu, obra de l'escultor setcentista Joan Enrich, que orna dins d'una fornícula l'angle més visible de l'edifici.

Els **esgrafiats** cobreixen tots els murs exteriors: figures de cariatides i columnes que sostenen entaulaments figurats a la planta noble i a la segona, i figures d'amorets a la planta alta, completat amb decoració de rocalla i garlandes. A la llinda sobre la porta d'entrada es llegeix la inscripció «Casa del gremi de velers de la present ciutat 1763».

16.- Palau de la Música, Petit Palau, c.de Sant Pere Més Alt, 3

Després d'aconseguir el trasllat total de l'església veïna que es va possibilitar la l'aportació més transcendental al monument, entre el 1998 i el 2004 es va construir una nova façana del Palau s'obrí totalment a la nova plaça el riquíssim pati lateral de Domènech i Muntaner.

Ell va somiar amb un edifici exempt i un segle més tard, es va fer realitat el seu somni.

Així com a la cara nord de la plaça s'havia aixecat un edifici per als músics (camerinos, biblioteca ...), a la cara sud se'n va aixecar un per al públic i l'escola de música.

I sota la nova plaça una sala per a 540 espectadors dotada de noves tecnologies que tant necessitava Palau.

17.- Casa Felip Colldefors.- Via Laietana,12

Edifici en cantonada, de planta baixa i quatre pisos. El pis superior està plantejat de forma clarament diferenciada, separat de la resta de l'edifici per una cornisa i amb les obertures configurades a la inversa.

Destaca especialment el cos semicircular de la cantonada, coronat amb una cúpula cònica i, especialment, els **esgrafiats** que decoren la pràctica totalitat del parament cec. L'obra és dels anys 1920-1921.

18.-Grup Escolar Baixeres, Via Laietana 11

Disposa de façanes a la Via Laietana i als carrers de Salvador Aulet (on es troba l'accés principal) i del Sotstinent Navarro. Consta de soterrani, planta baixa i quatre plantes pis. La planta baixa es desdobra per absorbir el desnivell entre els dos carrers oposats, apareixen dos nivells de finestres en aquesta planta.

Artísticament cal destacar la sensibilitat demostrada en la decoració de les façanes, sobretot en els esgrafiats i les terracotes, realitzats per Francesc Canyelles i Balagueró, autor també de la part pictòrica interior i l'escultura en honor d'Àngel Baixeras, benefactor de l'escola, realitzada en pedra.

19.- Casa dels Quatre Rius

És un edifici situat als carrers d'Avinyó (plaça de la Verònica) i de n'Arai i la plaça de George Orwell de Barcelona.

Una de les característiques més rellevants de l'edifici és la decoració amb **esgrafiats** que presenta la façana del carrer d'Avinyó, uns dels millors de la seva època. Els esgrafiats es disposen a partir de la planta baixa, de pedra vista. El primer nivell desenvolupa un programa iconogràfic amb al·legories de les arts: la Música, la Pintura, l'Arquitectura i la Ceràmica, disposades al pany de paret que queda entre els balcons. Aquestes al·legories s'emmarquen amb uns motius mixtilinis i es completen amb una sèrie de garlandes que s'estenen cap a les finestres, les quals queden envoltades per uns marcs ornamentals.

El segon pis presenta la mateixa organització decorativa, però s'hi substitueixen les al·legories de les arts per unes altres de rius. Així, presenta emmarcats de grotescs, les personificacions del Danubi, el Nil, el Ganges i el riu de la Plata, d'aquí la denominació popular de l'edifici. A la tercera planta la decoració es torna més senzilla, amb quatre grans medallons penjant d'una garlanda.

Pel que fa a la resta de les façanes, la del carrer de n'Arai també presenta esgrafiats, però no la de la plaça de George Orwell (urbanitzada el 1989 i que va fer desaparèixer el carrer de les Arenes), que originalment tenia poca rellevància.

20.- La Casa dels Quatre Rius, plaça George Orwell

És una finca que consta de tres façanes, la més rellevant d'elles la que dona al carrer d'Avinyó per la seva decoració amb esgrafiats però també cal esmentar els de la façana que dona a la pl. George Orwell

La plaça rep el seu nom del novel·lista i assagista anglès George Orwell, que participà en la Guerra Civil Espanyola al costat de les milícies internacionals del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) i fou ferit greument als Fets de maig del 1937, tal com explica en el seu llibre Homenatge a Catalunya. La seva millor obra literària és l'al·legoria política La rebel·lió dels animals, una ferotge crítica al sistema comunista i estalinista.

Fins a finals dels anys vuitanta, en aquest espai hi havia una illa de cases delimitada pels carrers dels Escudellers, de n'Arai i de les Arenes (aquest darrer desaparegut), que va ser enderrocada per a «esponjar» la trama urbana. Les obres van començar el 1989 i es van acabar a començament del 1990. Seguint la política municipal de l'època, l'espai es va urbanitzar com a plaça dura, pavimentada amb lloses de granit, amb pocs arbres i sense bancs.

El lleuger desnivell del solar es va compensar amb esglaons als costats dels carrers dels Escudellers i n'Arai.

